

КЛАСИЧНИЙ ПРИВАТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ



**БЕКЛЕМИЩЕВ СЕРГІЙ ОЛЕГОВИЧ**

УДК 343.225(477)

**ПРИМУСОВІ ЗАХОДИ МЕДИЧНОГО ХАРАКТЕРУ:  
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ**

12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;  
кримінально-виконавче право

**АВТОРЕФЕРАТ**  
дисертації на здобуття наукового ступеня  
кандидата юридичних наук

Запоріжжя – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Класичному приватному університеті, м. Запоріжжя.

**Науковий керівник** – доктор юридичних наук, доцент  
**Абакумова Юлія Вікторівна**,  
Класичний приватний університет,  
директор Інституту права  
імені Володимира Сташиса  
Класичного приватного університету.

**Офіційні опоненти:** доктор юридичних наук, професор  
**Матвійчук Валерій Костянтинович**  
ВНЗ Національна академія управління,  
перший проректор

кандидат юридичних наук, доцент  
**Лень Валентин Валентинович**  
ДВНЗ Національний гірничий університет,  
професор кафедри кримінального права  
та кримінології юридичного факультету.

Захист відбудеться «30» жовтня 2017 р. о 12<sup>00</sup> годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 17.127.07 Класичного приватного університету за адресою: 69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського 70б, ауд. 124.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Класичного приватного університету за адресою: 69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського 70б, ауд. 114.

Автореферат розісланий «29» вересня 2017 р.

Вчений секретар  
спеціалізованої вченої ради



І.І. Литвин

## ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

**Актуальність теми.** В умовах розбудови правової держави в Україні суттєво підвищується її відповідальність перед суспільством та кожним окремих громадянином. Серед таких обов'язків держави, перш за все, – захист громадян (життя, здоров'я, власності, честі та гідності й інших прав та інтересів, що охороняються законом) від суспільно небезпечних посягань, у тому числі й тих, які вчинюються психічно хворими особами. До останніх кримінальна відповідальність не може бути застосована як інструмент впливу на поведінку особи, у зв'язку з цим у кримінальному законодавстві передбачено інститут примусових заходів медичного характеру. Наукова розробка та врегулювання проблем, пов'язаних із застосуванням цих заходів, зумовлені потребами суворого дотримання принципу законності при запобіганні суспільно небезпечним діянням та злочинам, вчиненим неосудними та обмежено осудними особами, забезпечення прав особистості під час застосування примусових заходів медичного характеру щодо психічно хворих осіб, які не здатні самотійно реалізовувати свої права та відстоювати законні інтереси.

Застосування примусових заходів медичного характеру передбачає обмеження особи в деяких її конституційних правах, що забезпечують природне існування фізичної особи та її соціальне буття (право на особисту недоторканність, на місце проживання, на свободу пересування) та передбачені законодавством особисті немайнові права. При цьому психічно хвора людина, набувши певного статусу, хоча й позбавляється певних прав, проте не випадає з кола суспільних відносин, що вимагає від суспільства та держави особливої уваги до неї. Держава у вигляді уповноважених органів повинна докласти максимум зусиль для повернення до суспільства особи, яка страждала на психічний розлад і проходила курс лікування; усунення небезпечності, викликані психічною хворобою; забезпечення соціальної адаптації такої особи.

Інтеграція України в міжнародне співтовариство на цьому етапі – неможлива без унормування національного законодавства відповідно до загальноновизнаних норм та стандартів, що закріплені в міжнародно-правових актах і стосуються лікування осіб, які страждають на психічні розлади, та застосування до психічно хворих примусових заходів медичного характеру у разі вчинення ними суспільно небезпечних діянь. Зазначені чинники виглядають особливо важливими на тлі загального зростання кількості осіб, які страждають на психічні розлади та хвороби.

Суттєвий внесок у розв'язання кримінально-правових, кримінологічних, кримінально-процесуальних, кримінально-виконавчих проблем застосування ПЗМХ зробили вітчизняні та зарубіжні вчені: Ю. М. Антонян, Ю. М. Аргунова, А. Я. Берш, Т. К. Белокобильська, Ю. С. Богомятков, С. В. Бородін, А. А. Васильєв, Т. О. Гончар, П. С. Дагель, В. П. Ємельянов, А. А. Жижилєнко, І. В. Жук, О. В. Зайцев, А. П. Закалюк, А. Ф. Зелінський, М. Г. Іванов, В. Х. Кандинський, О. Ф. Кістяківський, І. Я. Козаченко, М. М. Книга,

М. Й. Коржанський, І. А. Кудрявцев, В. В. Лень, Д. Р. Лунц, В. К. Матвійчук, П. С. Матишевський, В. І. Мельник, Н. А. Мірошниченко, Р. І. Міхеєв, А. А. Музика, Г. В. Назаренко, Е. Я. Немировський, Й. С. Ной, В. С. Орлов, Н. А. Орловська, В. Г. Павлов, В. Б. Первомайський, Л. О. Пережогін, Т. П. Печернікова, Т. М. Приходько, А. А. Піонтковський, С. В. Познишев, В. П. Сербський, О. Д. Ситковська, Д. В. Сірожидінов, Б. А. Спасенніков, В. Д. Спасович, Ю. К. Сущенко, М. С. Таганцев, С. І. Тихенко, В. С. Трахтеров, В. М. Трубников, І. М. Фарбер, Ц. М. Фейнберг, Н. І. Фелінська, Ю. Я. Хейфіц, І. К. Шахріманьян, С. М. Шишков, Б. В. Шостакович та ін. Але багато запитань так і залишилося без остаточної відповіді. Це – питання, що стосуються правової природи, поняття, мети та підстав застосування ПЗМХ, а також їх видів.

У 2009 р. І. В. Жук захистила кандидатську дисертацію «Примусові заходи медичного характеру та примусове лікування у кримінальному праві України» (Київ), в якій автор розглядає мету застосування примусових заходів медичного характеру; визначає підстави їх застосування; пропонує диференціювати категорії небезпеки осіб, до яких застосовуються ці заходи, на таких, що мають «незначну небезпеку», «підвищену небезпеку», «значну небезпеку», «особливу небезпеку» тощо. На дисертаційному рівні проблеми примусових заходів медичного характеру також досліджував М. М. Книга (Дніпропетровськ, 2009 р.) – «Примусові заходи медичного характеру як засіб попередження злочинності». Автор визначав примусові заходи медичного характеру як кримінально-правові засоби, які застосовуються за рішенням суду до осіб, зазначених в ч. 1 ст. 93 КК України, і полягають у здійсненні в умовах психіатричного стаціонару або амбулаторного комплексу спеціальних медико-правових та соціально-реабілітаційних заходів у вигляді психіатричного лікування, нагляду, догляду та ресоціалізації і мають за мету відновлення їхнього психічного здоров'я, адаптацію до умов життя в суспільстві й попередження вчинення ними нових суспільно небезпечних діянь та поєднані з можливістю застосування правообмежень, передбачених законами України. У дисертації було також розроблено кримінологічну характеристику осіб, до яких застосовуються примусові заходи медичного характеру, на підставі якої було уточнено критерії оцінки їхньої суспільної небезпечності як підстави застосування примусових заходів медичного характеру. Крім того, обґрунтовувалася необхідність викладення ст.ст. 92–95 КК України в новій редакції. Результати, отримані зазначеними авторами, становлять теоретичну основу для розуміння та подальшого вивчення норм КК України щодо примусових заходів медичного характеру та мають важливе наукове і практичне значення.

**Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.** Дисертацію виконано в межах науково-дослідної роботи Класичного приватного університету «Кримінально-правове, кримінологічне та кримінально-виконавче забезпечення механізму реалізації прав і свобод людини і громадянина» (державний реєстраційний номер 0110U003958).

Тему дисертації затверджено вченою радою Класичного приватного університету (протокол №4 від 23.12.2015 р.).

**Мета і завдання дослідження.** Метою дослідження є наукове узагальнення теоретичних та практичних проблем призначення і застосування медичних заходів кримінально-правового характеру та розробка пропозицій щодо вдосконалення норм законодавства в цій сфері.

Для досягнення зазначеної мети поставлено такі *завдання*:

- визначити поняття й ознаки примусових заходів медичного характеру;
- прослідити розвиток правового регулювання призначення примусових заходів медичного характеру у вітчизняному кримінальному праві та законодавстві;
- визначити юридичну природу примусових заходів медичного характеру;
- з'ясувати особливості правового регулювання застосування примусових заходів медичного характеру в законодавстві іноземних країн;
- з'ясувати місце примусових заходів медичного характеру в системі заходів кримінально-правового характеру;
- визначити цілі примусових заходів медичного характеру;
- проаналізувати передумови застосування примусових заходів медичного характеру;
- визначити та дослідити підстави призначення, продовження, зміни та припинення застосування примусових заходів медичного характеру;
- визначити види примусових заходів медичного характеру та здійснити їх класифікацію;
- розглянути правові наслідки застосування примусових заходів медичного характеру;
- сформулювати пропозиції щодо вдосконалення кримінального законодавства на рівні сучасних потреб правозастосовчої практики й вимог правотворчості щодо кримінального права.

*Об'єкт дослідження* – суспільні відносини, що виникають у зв'язку з призначенням примусових заходів медичного характеру.

*Предмет дослідження* – примусові заходи медичного характеру: кримінально-правовий аспект.

**Методи дослідження.** У роботі використано загальнонаукові дослідницькі прийоми, а також методи, які застосовуються в дослідженнях з правових наук. *Діалектичний метод* дозволив розглянути проблеми примусових заходів медичного характеру у процесі їхнього розвитку з огляду на умови, що впливали на їхній зміст, сутність та особливості поглибленого вивчення більш загальних категорій кримінального права (підрозділ 1.2); *системний метод* допоміг вивчити це явище в безпосередньому зв'язку з суміжними інститутами (кримінальна відповідальність та покарання, звільнення від кримінальної відповідальності та покарання, примусові заходи виховного характеру) (підрозділи 1.3, 3.2); *системно-структурний метод* уможливив комплексне дослідження поняття та ознак примусових заходів медичного характеру у співвідношенні з покаранням і примусовими заходами виховного характеру (підрозділи 1.1, 1.3, 3.2); *порівняльно-правовий метод* застосовувався при розгляді кримінального законодавства зарубіжних країн, що

дало можливість внести пропозиції щодо вдосконалення чинного КК України (підрозділ 1.2); *логіко-семантичний* метод надав можливості сформулювати поняття та мету примусових заходів медичного характеру, тексти окремих норм і дослідити питання правових наслідків застосування примусових заходів медичного характеру (підрозділи 1.1, 2.1, 2.2).

*Емпіричну базу дослідження* становлять дані, одержані внаслідок аналізу й узагальнення матеріалів судово-психіатричних експертиз та вибіркового вивчення кримінальних справ, у яких обвинувачуваних було визнано неосудними та в яких вирішувалися питання про призначення примусових заходів медичного характеру. Статистичні дані Державної судової адміністрації України. 80 вироків та рішень судів загальної юрисдикції щодо застосування до психічно хворих примусових заходів медичного характеру у Запорізькій, Дніпропетровській, Харківській областях, у м. Київ.

**Наукова новизна одержаних результатів.** Дисертація є одним з досліджень щодо питання про природу, поняття, сутність та ознаки примусових заходів медичного характеру, що дозволило сформулювати низку рекомендацій стосовно вдосконалення чинного законодавства й окремих положень науки кримінального права.

До положень, що мають наукову новизну, належать, зокрема, наведені нижче:

*уперше:*

– запропоновано розглядати як цілі примусових заходів медичного характеру: вилікування психічно хворих осіб; покращення стану їх психічного здоров'я; попередження вчинення ними передбачених КК суспільно небезпечних діянь; соціальну адаптацію цих осіб.

– запропоновано розрізняти чинники, які визначають необхідність застосування до особи примусових заходів медичного характеру, та чинники, що впливають на обрання одного з чотирьох видів впливу, представлених у системі примусових заходів медичного характеру. Першу групу чинників запропоновано вважати загальними підставами примусових заходів медичного характеру: висновок суду про неможливість покращення стану психічного здоров'я особи та запобігання з її боку рецидивів суспільно небезпечних діянь іншим чином, крім як застосувавши до неї примусових заходів медичного характеру; другу – їх спеціальними підставами: суспільна небезпечність особи, обов'язковими характеристиками якої є характер і ступінь суспільної небезпечності.

– сформульовано два аспекти визначення поняття примусових заходів медичного характеру: як передбачених законом заходів кримінально-правового впливу, що застосовуються за рішенням суду до осудних осіб, які вчинили злочини, для забезпечення реалізації щодо них кримінальної відповідальності, а також як передбачених законом, не пов'язаних з реалізацією кримінальної відповідальності медико-реабілітаційних заходів, що застосовуються за рішенням суду до неосудних осіб у зв'язку зі вчиненням ними суспільно небезпечних діянь з метою покращення психічного стану та запобігання вчинення ними нових суспільно небезпечних діянь, передбачених КК.

*удосконалено:*

– висновок про те, що передумова застосування примусових заходів медичного характеру включає в себе два обов'язкові елементи: факт вчинення особою суспільно небезпечного діяння та наявний у неї психічний розлад, через що вона визнається неосудною, обмежено осудною або такою, яка не може бути підданою кримінальному переслідуванню чи відбуванню покарання за вчинений злочин.

– положення про розгляд неосудності та обмеженої осудності як особливих правових станів (статусів) особи, що є юридичними варіантами неосудності або обмеженої осудності як психічного стану.

– розуміння суспільної небезпечності як підстави для застосування примусових заходів медичного характеру до суспільної небезпечної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння (у т. ч. злочин).

*набули подальшого розвитку:*

– класифікація цілей примусових заходів медичного характеру на медичну, юридичну (правову) та соціальну (соціальна адаптація особи).

– пропозиції щодо обмеження медичного (біологічного) критерію неосудності двома ознаками: тяжкого хронічного психічного розладу та тимчасового розладу психічної діяльності.

**Практичне значення одержаних результатів** полягає в тому, що висновки та рекомендації, запропоновані у дисертації, можуть бути використані:

– у правотворчості – для подальшого вдосконалення кримінального законодавства;

– у правозастосуванні – для вирішення судами України питання про застосування примусових заходів медичного характеру (акт упровадження результатів дослідження в правозастосовну діяльність Запорізької місцевої прокуратури №2 від 14.02.2017 р.; акт упровадження результатів дослідження в правозастосовну діяльність Жовтневого районного суду м. Запоріжжя від 20.02.2017 р.);

– у навчальному процесі – під час викладання курсу «Кримінальне право України. Загальна частина» та спецкурсів, а також підготовки відповідних розділів і підрозділів науково-практичних посібників, методичних рекомендацій тощо.

**Апробація результатів дисертації.**

«Сучасна наукова дискусія: питання юриспруденції» (м. Запоріжжя, 2016); «Пріоритетні напрями модернізації системи права України» (м. Запоріжжя, 2016); «Наука і вища освіта» (м. Запоріжжя, 2016); «Правове життя: сучасний стан та перспективи розвитку» (Запоріжжя, 2017); «Новината за напереднали наука» (Софія, 2017).

**Публікації.** Основні результати дослідження викладено в 9 наукових публікаціях, з яких: 5 – статей в наукових фахових виданнях України, 1 – стаття в зарубіжному виданні, 3 – матеріали конференцій, симпозіумів та круглих столів.

**Структура й обсяг дисертації.** Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які об'єднують вісім підрозділів, висновків списку використаних джерел (225 найменувань). Загальний обсяг дисертації – 245 сторінок, з них основний текст – 202 сторінки.

## ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** викладено загальну характеристику роботи, обґрунтовано актуальність теми дослідження та значущість наукової проблеми, визначаються об'єкт, предмет, мета, завдання та методи дослідження, його наукова новизна й основні положення, що виносяться на захист, наводяться дані про його апробацію. Розкрито теоретичне та практичне значення отриманих результатів.

**Розділ 1 «Примусові заходи медичного характеру як інститут кримінального права»** складається з трьох підрозділів.

У *підрозділі 1.1 «Поняття та ознаки примусових заходів медичного характеру»* проаналізовано та оцінено наявні у кримінально-правовій літературі варіанти формулювання поняття примусових заходів медичного характеру (далі – ПЗМХ). Відзначено, що в них з різним ступенем деталізації розкривається їх медичний, юридичний або обидва ці аспекти: одні автори у визначеннях ПЗМХ називають їх заходами державного примусу, інші – зазначають, що вони є медико-судовими заходами, треті – вважають їх заходами безпеки. Дослідивши систему передбачених чинним законодавством засобів кримінально-правового впливу, автор доходить висновку, що в цій системі ПЗМХ належать до примусових, пов'язаних з ізоляцією від суспільства, позбавлених кари.

Визначено ознаки, кожна з яких окремо взята – необхідна, а в сукупності вони є достатніми для того, щоб відрізнити предмет дослідження (ПЗМХ) від інших засобів кримінально-правового впливу. Ці ознаки ПЗМХ – такі: 1) за своїм фактичним змістом вони є наданням психіатричної допомоги; 2) застосовуються лише у зв'язку зі вчиненням особою передбаченого Особливою частиною КК суспільно небезпечного діяння; 3) забезпечуються примусовою силою держави; 4) виконуються у спеціальних установах в умовах ізоляції від суспільства; 5) призначення, зміна та припинення ПЗМХ є компетенцією лише суду; 6) вони не містять кари; 7) є формою реакції держави на акт порушення установленної нею кримінально-правової заборони; 8) є кримінально-правовими за галузевою належністю, оскільки їх види, мета, підстави призначення та припинення визначаються кримінальним, а процедура призначення – кримінально-процесуальним законами.

Суттєвою рисою заходів, що розглядаються, є примусовий спосіб їх застосування до особи. Розглядається теоретична дискусія про коректність використання означення «примусові» щодо заходів медичного характеру. З урахуванням складного характеру примусу, який має зовнішній та внутрішній боки, зроблено висновки, що примусовий характер медичних заходів у кримінальному праві зумовлюється тим, що вони призначаються судом від імені держави та підлягають обов'язковому (в т. ч. і примусовому) виконанню



(тобто мається на увазі зовнішній бік примусу).

Юридична природа ПЗМХ ускладнюється тією обставиною, що закон передбачає застосування їх до різних категорій суб'єктів (осіб, які вчинили у стані неосудності суспільно небезпечні діяння; осіб, які вчинили у стані обмеженої осудності злочини; осіб, які вчинили злочин у стані осудності, але захворіли на психічну хворобу до винесення вироку або під час відбування покарання). Виходячи з цього, визначення поняття ПЗМХ має два аспекти: 1) ПЗМХ як передбачені законом заходи кримінально-правового впливу, що застосовуються за рішенням суду до осудних осіб, які вчинили злочини, для забезпечення реалізації щодо них кримінальної відповідальності; 2) ПЗМХ як передбачені законом не пов'язані з реалізацією кримінальної відповідальності медико-реабілітаційні заходи, що застосовуються за рішенням суду до неосудних осіб у зв'язку зі вчиненням ними суспільно небезпечних діянь з метою покращення психічного стану та попередження вчинення ними нових суспільно небезпечних діянь, передбачених КК.

У підрозділі 1.2 «Примусові заходи медичного характеру в історії вітчизняного законодавства та у кримінальному праві іноземних країн» містить в собі стислий огляд вітчизняної спеціальної літератури, в якій висвітлено становлення та розвиток інституту примусових заходів медичного характеру, а також здійснено аналіз відповідних положень кримінального законодавства різних історичних періодів. У підрозділі проаналізовано зарубіжне кримінальне законодавство з цього питання.

Із використанням порівняльно-правового методу досліджено генезис інституту примусових заходів медичного характеру, починаючи з початку практики невідповідальності психічно хворих та направлення їх для утримання в монастирях – до перших нормативно-правових актів радянської доби, КК України 1960 р., чинного КК України 2001 р. тощо.

Підтверджено тенденцію переходу на певному етапі розвитку кримінального права та психіатрії від виключно медичного (психіатричного) підходу в питаннях лікування психічно хворих, які вчинили суспільно небезпечні діяння (злочини) – до його розуміння як заходу кримінально-правового впливу (правового примусу), що не є формою реалізації кримінальної відповідальності.

У підрозділі також здійснюється аналіз норм зарубіжного законодавства, в яких передбачено положення, що визначають застосування до психічно хворих осіб примусових заходів медичного характеру, спрямованих на ізоляцію особи від суспільства з метою поліпшення її психічного стану та усунення її суспільної небезпечності для себе або інших осіб. Проаналізовано норми кримінального законодавства Австрії, Азербайджанської республіки, Аргентини, Республіки Вірменія, Республіки Білорусь, Республіки Болгарія, Грузії, Естонської республіки, Данії, Італії, Республіки Казахстан, Китайської Народної Республіки, Республіки Корея, Латвійської Республіки, Республіки Польща, Російської Федерації, Республіки Сан-Марино, Республіки Таджикистан, Республіки Узбекистан, Федеративної Республіки Німеччини, Швейцарії та Японії, кримінального законодавства Англії та США. Проведений

аналіз законодавства закордонних країн дає можливість зробити висновок про наявність у них схожих підходів до правової регламентації примусових заходів медичного характеру.

У підрозділі 1.3 «Співвідношення примусових заходів медичного характеру та інших засобів кримінально-правового примусу» за допомогою діалектичного та системно-структурного методу проведено порівняльний аналіз примусових заходів медичного характеру та інших охоронних інститутів кримінального права: покарання, примусових заходів виховного характеру. Порівняння найсуттєвіших властивостей ПЗМХ та покарання показало, що, незважаючи на спрямованість їх на виконання охоронної функції кримінального права та збіг деяких другорядних ознак, їх правова природа – цілком різна: на відміну від покарання, ПЗМХ не є формою реалізації кримінальної відповідальності. На відміну від покарання, застосування ПЗМХ не передбачає обов'язкової констатації винності особи, має універсальний характер; зазначені заходи не є карою за своїм змістом. Особа, піддана ПЗМХ, не може бути звільнена від них достроково.

У свою чергу, порівняння примусових заходів виховного характеру та ПЗМХ дозволило зробити висновок про те, що вказані інститути різняться між собою як за змістом (примусові заходи виховного характеру – заходи виховного впливу, ПЗМХ – заходи медичного впливу), категоріями осіб, до яких вони застосовуються, метою їх застосування, так і за юридичною природою (в основу перших покладено ідею перевиховання, других – медичне лікування особи). Примусові заходи виховного характеру є хоча і особливою, але формою реалізації кримінальної відповідальності – в той час, як ПЗМХ не є такою.

**Розділ 2 «Юридичний аналіз примусових заходів медичного характеру»** складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 «Мета примусових заходів медичного характеру» аналізується зміст кінцевих результатів, на досягнення яких в перспективі спрямовані ПЗМХ як кримінально-правовий інструмент. Відзначається, що цілі ПЗМХ мають подвійний (двосторонній) зв'язок із низкою конституційних прав та свобод особи, що визначає дуалістичну правову природу цих заходів (вони поєднують в собі медичну допомогу, яка надається хворій людині, та захист суспільних цінностей від посягань цієї людини). Оптимальне визначення таких цілей безпосередньо в законодавстві дозволяє вирішувати низку важливих практичних питань щодо призначення, продовження та припинення ПЗМХ: зокрема, від цього залежить, що визнавати підставою для їх застосування, які правові та медичні заходи становитимуть їхній зміст, якими будуть їхні правові наслідки, у зв'язку з якими обставинами застосування ПЗМХ повинно бути припинено.

Порівняно мету ПЗМХ з метою покарання та доведено, що вони збігаються в частині запобігання вчиненню особою нових суспільно небезпечних діянь.

Підтримано пропозиції щодо розподілу цілей ПЗМХ за їхнім змістом на медичні (лікування психічно хворих осіб, які вчинили суспільно небезпечне діяння або злочин) та юридичні (запобігання вчиненню психічно хворими

особами суспільно небезпечних діянь). Надано оцінку досконалості формулювання цілей ПЗМХ у вітчизняному кримінальному законодавстві (ст. 92 КК). Визначення мети юридичного характеру як «запобігання вчиненню суспільно небезпечних діянь» визнається занадто широким, оскільки не всі суспільно небезпечні діяння входять до сфери кримінально-правового регулювання. Цю мету більш коректно було б викласти в тексті ст. 92 КК як «запобігання вчиненню нею суспільно небезпечних діянь, передбачених Особливою частиною КК України». Вказівка у ст. 92 КК на медичну мету як на обов'язкове лікування орієнтує органи, що здійснюють ПЗМХ, на процес (лікування), а не на бажаний результат (певні позитивні зміни у стані здоров'я особи, яку лікують). Таким чином, закон фактично надає можливості продовжувати їх як завгодно довго, що створює небезпеку виникнення фактів необґрунтовано тривалої госпіталізації хворих та інших порушень прав осіб, підданих ПЗМХ. Вказівка на мету як на процес є логічною помилкою, позбавляє будь-якої перспективи завершення цього процесу, а тому в законі має йти мова про виліковування особи як медичну мету ПЗМХ. Однак, оскільки виліковування в сенсі повного одужання психічно хворої особи у теперішній період розвитку психіатричної науки в багатьох випадках – недосяжне (серед осіб, які піддаються ПЗМХ, переважна більшість страждають на хронічні психічні хвороби або на слабоумство, які наразі повному вилікуванню не піддаються), то виваженішим визнається формулювання медичної мети ПЗМХ зі вказівкою на «обов'язкове лікування та покращення психічного стану».

Оцінюється співвідношення між цілями ПЗМХ та робиться висновок щодо їхньої порівняної пріоритетності. Лікування особи визнано проміжною, а запобігання новим суспільно небезпечним посяганням – кінцевою (відповідно – пріоритетною) метою ПЗМХ як кримінально-правового засобу.

Звернено увагу на те, що засоби правового впливу (у т. ч. ПЗМХ) повинні, окрім іншого, сприяти виробленню в суб'єктів, що піддаються їм, навичок життя в суспільстві, поваги до прав та законних інтересів інших осіб. У зв'язку з цим у роботі підтримано пропозиції щодо необхідності розглядати в якості мети ПЗМХ соціальну адаптацію суб'єкта (формування в нього усвідомлення суті та взаємозв'язку явищ соціального середовища, яке його оточує, відповідності його інтересів соціальним нормам та інтересам інших суб'єктів; розуміння ним правил поведінки; корекції його ставлення до навколишнього світу).

У підрозділі 2.2 «*Передумови застосування примусових заходів медичного характеру*» дисертантом вказується на те, що передумова ПЗМХ є складною за структурою і включає в себе два елементи: факт вчинення особою суспільно небезпечного діяння та наявний в особи психічний розлад, внаслідок якого вона визнається неосудною, обмежено осудною або такою, яка не може бути підданою кримінальному переслідуванню чи відбуванню покарання за вчинений злочин. Зазначені два елементи передумови ПЗМХ можуть перебувати в різному причинно-наслідковому співвідношенні один з одним.

Неосудність та обмежена осудність розглядаються як суттєві конструктивні елементи передумови застосування ПЗМХ, що дозволяють

визначити коло осіб, до яких застосування заходів медичного характеру є доцільним та (або) бажаним не тільки й не стільки тому, що у них був наявний хронічний психічний розлад або тимчасовий розлад психічної діяльності під час вчинення суспільно небезпечного діяння (злочину), а тому, що він міг бути або був рушійною силою, що сприяла вчиненню або підштовхнула особу до вчинення суспільно небезпечного діяння. Через відсутність своєчасного втручання лікарів ці хвороби або розлади можуть проявитися у майбутньому, але вже у складнішій формі та призвести до вчинення інших суспільно небезпечних діянь.

У роботі підтримується думка про те, що кримінально-правову неосудність слід визначати як передбачену кримінальним законом обставину, що виключає суб'єкта злочину і має своїм змістом факт вчинення об'єктивно протиправного суспільно небезпечного діяння особою, яка під час його вчинення не могла усвідомлювати суспільну небезпечність свого діяння або керувати ним внаслідок психічної хвороби чи іншого хворобливого стану. Це визначення дозволяє розглядати неосудність як особливий правовий стан (статус), що є юридичним варіантом неосудності як психічного стану. Для характеристики неосудності необхідно застосовувати три критерії: юридичний, психологічний та медичний (біологічний), на підставі яких складається формула неосудності. Медичний (біологічний) критерій неосудності, який вказує на причину нездатності особи під час вчинення суспільно небезпечного діяння усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними, необхідно обмежити двома найменуваннями: «тяжкий хронічний психічний розлад» та «тимчасовий розлад психічної діяльності».

Психологічний критерій полягає в нездатності особи під час вчинення суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого КК України, усвідомлювати свої дії (бездіяльність) – інтелектуальний момент або керувати ними – вольовий момент. Дисертантом відстоюється теза про те, що наявність у психологічному критерії неосудності емоційної ознаки психологічного критерію – не потрібна.

Юридичний критерій неосудності повинен характеризуватися двома ознаками: 1) фактом вчинення особою суспільно небезпечного діяння, що містить об'єктивні ознаки складу злочину, передбаченого Особливою частиною КК; 2) збігом у часі вчинення особою суспільно небезпечного діяння та хворобливого стану її психіки.

На погляд дисертанта, наявність в особі психічних розладів та аномалій, внаслідок яких під час вчинення злочину вона не була здатна повною мірою усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та (або) керувати ними, не повинна ототожнюватися з обмеженою осудністю: в таких випадках мова повинна йти не про певний вид осудності як окремої категорії, а про причину зниження зазначеної здатності – наявність в особі психічного розладу або аномалії.

При виокремленні критеріїв, що характеризують осудних осіб, які мають певні психічні розлади або аномалії, необхідно використовувати ті ж критерії, які характеризують осудність: медичний (біологічний), психологічний та юридичний.

Медичний критерій полягає в наявності в особи певного психічного розладу, внаслідок наявності якого особа не здатна повною мірою усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними.

Психологічний критерій передбачає нездатність особи повною мірою усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та (або) керувати ними. Передбачається значне (суттєве) зниження здібностей особи усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та (або) керувати ними. Такий критерій містить в собі інтелектуальний та вольовий моменти.

Юридичним критерієм психічних розладів, що не виключають осудності, є факт вчинення конкретного суспільно небезпечного діяння, передбаченого Особливою частиною КК, ознаки якого відображають психічний розлад суб'єкта злочину та збігом у часі вчинення особою злочину й наявного в особи психічного розладу.

Призначення ПЗМХ особам, які страждають на психічний розлад, які підлягають кримінальній відповідальності, на погляд дисертанта, повинно бути побудовано на загальних підставах ставлення до вини та визначення винності. Суд має право призначати особі примусові заходи медичного характеру не замість, а поряд з кримінальним покаранням. Для цього необхідно в межах системи установ виконання покарань створити відділення соціально-психологічної служби (відділення адаптації) та окремі приміщення для відбування покарання особами з психічними розладами.

У підрозділі 2.3 *«Підстави призначення, продовження, зміни та припинення застосування примусових заходів медичного характеру»* детально розглядаються підстави ПЗМХ. На думку дисертанта, підстава застосування ПЗМХ пов'язується з суспільною небезпечністю особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння (у т. ч. злочин). Суспільна небезпечність неосудної або обмежено осудної особи має об'єктивне вираження (об'єктивний характер), оскільки вона, в першу чергу, визначається видом (типом) психічної хвороби та тяжкістю психічного розладу або захворювання. Основними характеристиками суспільної небезпечності психічно хворої особи є характер суспільної небезпечності психічно хворого (визначається тими конкретними суспільними відносинами, яким заподіюється шкода або створюється загроза заподіяння такої шкоди) та ступінь суспільної небезпечності (визначається тяжкістю шкоди та вірогідністю її заподіяння в майбутньому).

Пропонується розрізняти чинники, які визначають необхідність застосування до особи ПЗМХ та чинники, що впливають на обрання одного з чотирьох видів ПЗМХ. Перші є загальними підставами ПЗМХ, другі – спеціальними підставами. Загальною підставою ПЗМХ є висновок суду про неможливість покращення стану психічного здоров'я особи та попередження з її боку рецидивів суспільно небезпечних діянь іншим чином, окрім застосування до неї ПЗМХ, а спеціальною підставою застосування ПЗМХ є суспільна небезпечність особи. Для визначення виду спеціальної лікувальної установи (закладу, в який госпіталізується психічно хвора особа) необхідно враховувати критерії, за допомогою яких характеризується особистість неосудної або обмежено осудної особи. Суд зобов'язаний враховувати

суспільну небезпечність неосудного або обмежено осудного саме на момент розгляду кримінальної справи та зробити прогноз щодо його подальшої поведінки.

Питання про продовження застосування ПЗМХ необхідно вирішувати таким чином: у випадку, якщо лікар-психіатр дійде висновку про те, що психічний стан особи (характер і тяжкість захворювання, динаміка його перебігу) не змінився або змінився не суттєво щодо її психічного стану на момент початкового призначення ПЗМХ, а суд, оцінивши висновок комісії лікарів-психіатрів, визнає відсутність змін у суспільній небезпечності особи для себе або інших осіб, може бути винесено постанову про продовження курсу лікування.

Підставами припинення застосування примусових заходів медичного характеру повинні виступати зміна психічного стану хворого на краще або видужання особи; скасування ПЗМХ може бути здійснено лише тоді, коли висновок про психічний стан особи зроблено на всебічному врахуванні клінічного й соціального факторів.

**Розділ 3 «Види примусових заходів медичного характеру та правові наслідки їх застосування»** складається з двох підрозділів.

*У підрозділі 3.1 «Види примусових заходів медичного характеру та їх класифікація»* проаналізовано передбачений КК перелік видів ПЗМХ. Відстоюється теза про те, що при призначенні певного виду ПЗМХ посилення на вид суспільно небезпечного діяння перелікового типу – практично недоцільне; вид вчиненого діяння необхідно враховувати під час визначення характеру та ступеню суспільної небезпечності особи.

Дисертант наголошує на тому, що тлумачення терміна «психічні розлади» як такий психічний розлад, за наявності якого особа не була здатна повною мірою усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та (або) керувати ними, запропоноване Пленумом Верховного Суду України, подано у вузькому значенні, не задовольняє потреби правозастосовця, оскільки є обмежувальним і не відповідає положенням Закону України «Про психіатричну допомогу». Термін «психічні розлади» повинен розглядатися в широкому значенні, відповідно до його визначення у ст. 1 зазначеного Закону: «психічні розлади – розлади психічної діяльності, визнані такими згідно з чинною в Україні Міжнародною статистичною класифікацією хвороб, травм і причин смерті». Вказане визначення цього терміна, на думку автора, є обґрунтованішим, оскільки охоплює всі групи психічних розладів та захворювань.

Обґрунтовується необхідність уточнення положення, закріпленого в ч. 4 ст. 94 КК України: госпіталізація до психіатричного закладу з посиленням наглядом може бути застосована судом щодо психічно хворого, який вчинив суспільно небезпечне діяння, не пов'язане з посяганням на життя інших осіб і за своїм психічним станом не становить особливої небезпеки для суспільства, але потребує тримання у психіатричному закладі та лікування в умовах посиленого нагляду.

*У підрозділі 3.2 «Правові наслідки застосування примусових заходів медичного характеру»* розглядається розвиток кримінальних правовідносин,

що виникають у зв'язку з застосуванням до особи ПЗМХ. Виходячи з виробленого кримінально-правовою доктриною визначення кримінально-правового відношення як відносин між державою та особою, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, врегульованих нормами кримінального права, підкреслено, що правовідносини у зв'язку з застосуванням ПЗМХ за галузевою належністю є саме кримінально-правовими. Вид цих відносин визначається таким чином: у випадках, коли суспільно небезпечне діяння вчинено неосудним, виникає не охоронне, а регулятивне кримінально-правове відношення; у випадку вчинення особою злочину й захворювання нею на психічну хворобу, яка робить неможливим призначення або відбування покарання, в момент вчинення злочину виникає охоронне правовідношення, а з моменту захворювання – ще й регулятивне, причому надалі ці правовідносини існують і розвиваються паралельно й самостійно.

Розглядається структура та зміст елементів цих правовідносин: їх суб'єктами є, з одного боку, держава (в особі спеціально уповноважених органів), з іншого – особа, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, юридичним фактом – вчинення особою суспільно небезпечного діяння, об'єктом – самі ПЗМХ, змістом – певні права й обов'язки суб'єктів (зокрема, право держави призначити особі ПЗМХ, обов'язок особи бути підданою цим ПЗМХ, право особи на той вид ПЗМХ, який відповідає її психічному стану та небезпечності заподіяння шкоди собі й оточуючим). Вносяться уточнення щодо змісту правовідносин у частині прав та обов'язків особи, підданої ПЗМХ, з урахуванням міжнародно-правових стандартів, що діють у цій галузі (зокрема, Європейської Конвенції про захист прав людини та основних свобод), а також щодо обов'язку особи піддатися ПЗМХ (суб'єкти, які піддаються ПЗМХ, у багатьох випадках не мають здібностей до свідомого виконання певних обов'язків, а також не можуть нести юридичної відповідальності за їх порушення).

Характер правовідносин визначає правові наслідки застосування ПЗМХ до суб'єкта. У випадку виникнення цих правовідносин у зв'язку зі вчиненням суспільно небезпечного діяння неосудною особою, суб'єкт, який піддається в цьому випадку ПЗМХ, має певні права, але не несе якихось юридичних зобов'язань, а відповідно – й відповідальності за вчинені ним порушення. Після закінчення застосування ПЗМХ жодних правових наслідків за вчинене в минулому суспільно небезпечне діяння щодо особи не передбачається.

У зв'язку з юридичним фактом складного характеру (вчинення злочину та психічна хвороба, яка після вчинення злочину суттєво вплинула на психічний стан особи) час, який минув з моменту вчинення такою особою злочину, зараховується у строки давності, а період, упродовж якого до особи застосовувалися ПЗМХ, зараховується до часу відбування покарання (за умови, що вона одужає та знову набуде здатності відбувати покарання). Звертається увага на те, що оскільки під час надання психіатричної допомоги в амбулаторному порядку ізоляції хворого від суспільства не відбувається, прирівнювання часу застосування такого виду ПЗМХ до відбування видів

покарання, пов'язаних з ізоляцією від суспільства у співвідношенні «день за день» є необґрунтованим.

Обґрунтовується, суб'єкт не підлягає амністії та помилуванню під час застосування до нього ПЗМХ.

На підставі аналізу судової практики звернено увагу на такий розповсюджений недолік, як звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з застосуванням ПЗМХ до особи, яка визнана судом неосудною.

## **ВИСНОВКИ**

Одержані в процесі дослідження наукові результати дають підстави для висновків і рекомендацій.

1. Визначено, що на розвиток інституту ПЗМХ у вітчизняному кримінальному праві суттєво вплинули погляди соціологічної школи кримінального права, що стало причиною його гальмування як у дореволюційний період, так і в перші роки радянської влади.

2. Встановлено, що за юридичною природою ПЗМХ є формою правового примусу, яка забезпечує виконання охоронної функції кримінального права, але не належить до форм реалізації кримінальної відповідальності.

3. Визначено поняття ПЗМХ як передбачені законом заходи кримінально-правового впливу, що застосовуються за рішенням суду до осудних осіб, які вчинили злочини, для забезпечення реалізації щодо них кримінальної відповідальності, та як передбачені законом медико-реабілітаційні заходи, не пов'язані з реалізацією кримінальної відповідальності, що застосовуються за рішенням суду до неосудних осіб у зв'язку зі вчиненням ними суспільно небезпечних діянь з метою покращення психічного стану та запобігання вчиненню ними нових суспільно небезпечних діянь, передбачених КК України.

4. На основі аналізу іноземного кримінального законодавства доведено, що необхідність конкретизації характеру суспільно небезпечного діяння під час вибору типу (виду) лікувальної установи – відсутня. Порівняння переконує, що вказівка на пов'язаність діяння з посяганням на життя інших осіб лише обмежує суд у можливості призначення психічно хворій особі лікування в установі більш суворого типу та не має практичного значення. Позитивним досвідом є виділення в іноземному законодавстві окремої норми, що передбачає коло заходів, які можуть бути застосовані до осіб, визнаних обмежено осудними залежно від того, чи пов'язане їхнє покарання з ізоляцією особи від суспільства.

5. Встановлено властивості, які об'єднують застосування покарання та ПЗМХ, а саме: належність до заходів правового примусу; призначення від імені держави; забезпечення примусовою силою держави; їх призначення судом; частковий збіг цілей (у частині запобігання вчиненню суспільно небезпечних діянь).

Відмінності між покаранням та ПЗМХ полягають у тому, що ПЗМХ не містять кари; не тягнуть судимості; не передбачають державного осуду, який має правові наслідки; не мають задалегідь визначеного розміру; мають інші



критерії диференціації; не передбачають дострокового звільнення або зміни режиму відбування чи виду заохочення.

Здійснено порівняння ознак примусових заходів виховного характеру та ПЗМХ, яке дозволило зробити висновок, що найвиразніше їх об'єднує наявність у них педагогічного впливу на особу (у примусових заходах виховного характеру він здійснюється з метою перевиховання неповнолітнього, у ПЗМХ – з метою адаптації хворих до умов життя в позалікувальних умовах, соціалізації хворої особи).

6. Запропоновано як цілі ПЗМХ розглядати визначені законодавством позитивні результати їх застосування, що визначають напрямки та межі діяльності відповідних органів для досягнення вилікування психічно хворих осіб, покращення стану їх психічного здоров'я, запобігання вчиненню ними передбачених КК суспільно небезпечних діянь, а також ресоціалізації цих осіб.

Класифіковано цілі ПЗМХ: 1) медична (обов'язкове лікування особи); 2) юридична або правова (запобігання вчиненню особою суспільно небезпечних діянь). У законі доцільно виділити ще й таку мету, як соціальна (соціальна адаптація особи).

7. Визначено, що малозначне діяння не породжує юридичних підстав для застосування ПЗМХ, як і таке діяння, яке вчинене за наявності обставин, що в законі зазначені як такі, що виключають злочинність діяння.

8. Запропоновано розглядати неосудність та обмежену осудність як особливі правові стани (статуси) особи, що є юридичними варіантами неосудності або обмеженої осудності як психічного стану. Для характеристики неосудності необхідно застосовувати три критерії: юридичний, психологічний та медичний, на підставі яких складається формула неосудності. Медичний (біологічний) критерій неосудності доцільно обмежити двома ознаками, які здатні адекватно відобразити весь спектр психічних розладів, що викликають нездатність особи під час вчинення суспільно небезпечного діяння усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними: тяжкий хронічний психічний розлад та тимчасовий розлад психічної діяльності. Психологічний критерій неосудності слід відмежовувати від юридичного критерію, який деталізує характер здібностей особи у взаємодії з конкретним суспільно небезпечним діянням. Юридичний критерій неосудності повинен характеризуватися двома ознаками: 1) фактом вчинення особою суспільно небезпечного діяння, що містить об'єктивні ознаки складу злочину, передбаченого Особливою частиною КК; 2) збігом у часі вчинення особою суспільно небезпечного діяння та хворобливого стану її психіки.

9. Доведено, що основними характеристиками суспільної небезпечності психічно хворої особи є характер суспільної небезпечності психічно хворого (визначається тими конкретними суспільними відносинами, яким заподіюється шкода або створюється загроза заподіяння такої шкоди) та ступінь суспільної небезпечності (визначається тяжкістю шкоди та вірогідністю її заподіяння в майбутньому).

10. Встановлено та проаналізовано чинники, які визначають необхідність застосування до особи ПЗМХ, та чинники, що впливають на обрання одного з

чотирьох видів впливу, представлених у системі ПЗМХ. Перші є загальними підставами ПЗМХ, другі – спеціальними підставами ПЗМХ. Загальною підставою ПЗМХ є висновок суду про неможливість покращення стану психічного здоров'я особи та запобігання з її боку рецидивів суспільно небезпечних діянь іншим способом, окрім застосування до неї ПЗМХ. Спеціальною підставою застосування ПЗМХ є суспільна небезпечність особи, характеристиками якої є її характер і міра. Суд зобов'язаний враховувати суспільну небезпечність неосудного або обмежено осудного саме на момент розгляду кримінальної справи та зробити прогноз щодо його подальшої поведінки. Наскільки б тяжким не було вчинене неосудним або обмежено осудним діяння, ПЗМХ не можуть бути застосовані, якщо на час вирішення питання про застосування цих заходів особа не є суспільно небезпечною.

11. Проаналізовано зміст правових наслідків застосування ПЗМХ, який залежить від того, яка особа виступає суб'єктом правовідносин: визнана осудною щодо вчиненого злочину або визнана неосудною щодо вчиненого суспільно небезпечного діяння. При застосуванні ПЗМХ до особи, яка була осудною при вчиненні суспільно небезпечного діяння, правові наслідки застосування до неї ПЗМХ означають, що:

1) охоронні кримінально-правові відносини продовжуються, хоча й не реалізуються, тобто особа фактично (хоча й тимчасово) звільняється від кримінальної відповідальності або від покарання. У зв'язку з цим є необхідність додати до переліку правових підстав звільнення від кримінальної відповідальності застосування до особи, яка вчинила злочин, ПЗМХ, а в ч. 3 ст. 19 КК замість формулювання «не підлягає покаранню» вказати: «звільняється від кримінальної відповідальності»;

2) якщо особа ще не була засуджена, продовжуються строки давності щодо вчиненого нею злочину. У зв'язку з їх закінченням під час застосування ПЗМХ суб'єкт не підлягатиме кримінальній відповідальності за вчинене;

3) якщо особа вже була засуджена, то час застосування до неї ПЗМХ зараховується в строк покарання, яке вона мала відбувати, безвідносно до того, якому виду ПЗМХ піддавався засуджений. Оскільки під час надання амбулаторної психіатричної допомоги в амбулаторному порядку ізоляції хворого від суспільства не відбувається, прирівнювання часу застосування такого виду ПЗМХ до відбування видів покарання, пов'язаних з ізоляцією від суспільства в еквіваленті «день за день» – необґрунтоване. У такому розрахунку час відбування цього виду ПЗМХ можна прирівняти лише до відбування покарання у вигляді виправних чи громадських робіт, службових обмежень для військовослужбовців, обмеження волі. Час застосування ПЗМХ до засудженої за злочин особи враховується при обчисленні строків погашення її судимості.

12. Запропоновано викласти вказівку про мету ПЗМХ у ст. 92 КК таким чином: «...з метою обов'язкового лікування та покращення стану її психічного здоров'я для запобігання вчиненню нею суспільно небезпечних діянь, передбачених Особливою частиною цього Кодексу, а також соціальної адаптації»;

13. Запропоновано внести уточнення у ч. 4 ст. 94 КК, а саме: *«госпіталізація до психіатричного закладу з посиленням наглядом може бути застосована судом щодо психічно хворого, який вчинив суспільно небезпечне діяння, не пов'язане з посяганням на життя інших осіб і яке за своїм психічним станом не становить особливої небезпеки для суспільства, але потребує тримання у психіатричному закладі та лікування в умовах посиленого нагляду».*

## СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

### *Статті в наукових фахових виданнях України*

1. Беклеміщев С. О. До питання юридичної природи примусових заходів медичного характеру / С. О. Беклеміщев // *Держава та регіони.* – 2016. – №2. – С. 55–58.

2. Беклеміщев С. О. Госпіталізація до психіатричного закладу з посиленням наглядом як один з видів примусових заходів медичного характеру у кримінальному праві України / С. О. Беклеміщев // *Актуальні проблеми держави і права.* – 2017. – Вип. 78. – С. 9–13.

3. Беклеміщев С. О. Госпіталізація до психіатричного закладу із суворим наглядом як вид примусових заходів медичного характеру / С. О. Беклеміщев // *Прикарпатський юридичний вісник.* – 2017. – №1 (16) . – С. 136–138.

4. Беклеміщев С. О. Госпіталізація до психіатричного закладу зі звичайним наглядом осіб, які вчинили суспільно небезпечні діяння у стані неосудності: деякі проблеми кримінального права / С. О. Беклеміщев // *Науковий вісник публічного та приватного права.* – 2017. – №2. – С. 162–166.

5. Беклеміщев С. О. Надання амбулаторної психіатричної допомоги в примусовому порядку як вид примусових заходів медичного характеру: кримінально-правові проблеми / С. О. Беклеміщев // *Науковий вісник публічного та приватного права.* – 2016. – №1. – Ч. 2. – С. 208-211.

### *Стаття в зарубіжному виданні*

6. Беклеміщев С. О. Розвиток кримінального законодавства щодо примусових заходів медичного характеру: історичний аспект / С. О. Беклеміщев // *Національний юридичний журнал: теорія і практика.* – 2016. – №2 (18) . – С. 128–132.

### *Матеріали конференцій*

7. Беклеміщев С. О. До проблеми визначення юридичної природи примусових заходів медичного характеру / С. О. Беклеміщев // *Наука і вища освіта: тези доп. XXIV Міжнародної наукової конференції студентів і молодих учених, (м. Запоріжжя, 8 квітня 2016 р.) / Класичний приватний університет.* – Запоріжжя, 2016. – С. 140–141.

8. Беклеміщев С. О. До проблеми визначення мети застосування примусових заходів медичного характеру / С. О. Беклеміщев // *Новината за напреднали наука: тези доп. XIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Софія, 15 травня, 2017 р.) Історія, закон, фізична культура і спорт.* – Софія,

2017. – С. 8–10.

9. Беклеміщев С. О. Деякі питання щодо госпіталізації особи до психіатричного закладу з посиленням наглядом за кримінальним законодавством України / С. О. Беклеміщев // Правове життя: сучасний стан та перспективи розвитку: тези доп. Міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 26 травня 2017 р.) / Запорізька міська громадська організація «Істина». – Запоріжжя, 2017. – С. 70–72.

## АНОТАЦІЯ

**Беклеміщев С. О. Примусові заходи медичного характеру: кримінально-правовий аспект.** – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. – Класичний приватний університет, Запоріжжя, 2017.

В дисертації проведено комплексне дослідження проблем примусових заходів медичного характеру в кримінально-правовому аспекті.

Сформульовано поняття примусових заходів медичного характеру з урахуванням можливості застосування їх до різних категорій осіб, з'ясовано їхні ознаки. Проаналізовано історичний розвиток інституту примусових заходів медичного характеру у вітчизняному законодавстві. Визначено юридичну природу та мету примусових заходів медичного характеру.

Встановлено передумови та підстави застосування, продовження й припинення примусових заходів медичного характеру, з'ясовано їхній зміст. Здійснено юридичний аналіз видів примусових заходів медичного характеру та запропоновано їх класифікацію. Проаналізовано правові наслідки застосування примусових заходів медичного характеру.

**Ключові слова:** примусові заходи медичного характеру, осудність, неосудність, обмежена осудність, заходи кримінально-правового впливу, амбулаторна психіатрична допомога, госпіталізація.

## АННОТАЦИЯ

**Беклеміщев С. О. Принудительные меры медицинского характера: уголовно-правовой аспект.** – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Классический приватный университет, Запорожье, 2017.

В диссертации проведено комплексное исследование проблем принудительных мер медицинского характера в уголовно-правовом аспекте.

Принудительные меры медицинского характера рассмотрены в трех аспектах: как меры государственного принуждения, медико-судебные меры, меры безопасности. Сформулировано понятие принудительных мер медицинского характера с учетом возможности их применения к различным

категориям субъектов.

Проанализировано историческое развитие института принудительных мер медицинского характера в отечественном законодательстве, а также их регламентация в законодательстве зарубежных стран.

Определена юридическая природа принудительных мер медицинского характера и исследовано их соотношение с иными охранительными институтами уголовного права (уголовной ответственностью и наказанием, освобождением от ответственности, принудительными мерами воспитательного характера).

Выявлены цели применения принудительных мер медицинского характера, их содержание, объем и соотношение. Сформулированы предложения о внесении изменений в УК в части указания на цели рассматриваемых мер.

Рассмотрены вопросы о предпосылках применения принудительных мер медицинского характера, исследована их структура. Невменяемость и ограниченная вменяемость рассмотрены как особые правовые состояния (статусы) лица. Определены критерии формулы невменяемости и критерии, характеризующие вменяемых лиц, имеющих определенные психические расстройства или аномалии. Анализируются основания назначения, продления, изменения и прекращения применения принудительных мер медицинского характера.

Проведен юридический анализ видов принудительных мер медицинского характера и предложена их классификация.

Исследованы правовые последствия применения принудительных мер медицинского характера к различным категориям субъектов.

Обоснованы предложения по совершенствованию уголовного законодательства Украины.

**Ключевые слова:** принудительные меры медицинского характера, вменяемость, невменяемость, ограниченная вменяемость, меры уголовно-правового воздействия, амбулаторная психиатрическая помощь, госпитализация.

## SUMMARY

**Beklemishchev S.O. Forced measures of a medical nature: the criminal-legal aspect.** – On the rights of the manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Law, specialty 12.00.08 – Criminal Law and Criminology; criminal enforcement law. – Classic Private University, Zaporizhzhia, 2017.

In the dissertation the complex research of problems of compulsory measures of a medical character in a criminal-law aspect is carried out.

The concept of compulsory measures of a medical nature is formulated taking into account the possibility of their application to different categories of persons, their signs are clarified. The historical development of the institute of compulsory

measures of medical character in the domestic legislation is analyzed. The legal nature and purpose of compulsory medical measures are determined.

The preconditions and grounds for application, extension and termination of compulsory measures of medical nature were established, their content was clarified. A legal analysis of the types of compulsory measures of a medical nature has been carried out and their classification has been proposed. The legal consequences of the use of compulsory measures of a medical nature are analyzed.

Key words: compulsory measures of medical character, sanity, insanity, limited sanity, measures of criminal legal influence, ambulatory psychiatric care, hospitalization.

**БЕКЛЕМІЩЕВ СЕРГІЙ ОЛЕГОВИЧ**

**ПРИМУСОВІ ЗАХОДИ МЕДИЧНОГО ХАРАКТЕРУ:  
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ**

12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;  
кримінально-виконавче право

**АВТОРЕФЕРАТ**

дисертації на здобуття наукового ступеня  
кандидата юридичних наук

Підписано до друку 25.09.2017 р.  
Формат 60×84/16. Папір офсетний. Друк різнографний. Гарнітура Times.  
Умовн.-друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9. Тираж 150 пр. Зам. № 49-17.

---

Видавець та виготовлювач  
Класичний приватний університет  
69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70Б

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи  
серія ДК, № 3321 від 25.11.2008 р.